

Türkiye Selçuklu Sultanı IV. Rükneddin Kılıcarslan ile Eşi Gumaç Hatun'un Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ile Münasebeti

Geliş Tarihi: 15/11/2019

Kabul Tarihi:25/12/2019

Atıf Bilgisi: Sayın, Sedat; “Türkiye Selçuklu Sultanı Iv. Rükneddin Kılıcarslan ile Eşi Gumaç Hatun'un Mevlânâ Celâleddîn-İ Rûmî ile Münasebeti”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, c.2, S.2, Aralık 2019, ss. 239- 247.

Sedat Sayın *

Öz

Mevlânâ İran edebiyatının en önemli âlim ve sûfî şairlerindendir. 1209'da Belh'te dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini Sultânü'l-ulemâ lâkabıyla tanınan babası Bahâeddin Veled'den aldıktan sonra eğitimine Halep ve Şam'da devam etmiştir. Babasının vefatından sonra babasının müritleri tarafından varis olarak görülmüş ve müderrislik yapmıştır. Mevlevilik, XIII. yüzyılda Konya'da kurulmuş, temeli Mevlânâ'nın fikirlerine dayanan bir tarikattir. Tasavvufi yorumlardan oluşan Mevlevilik Mevlânâ'nın görüş ve düşünceleri etrafında oluşmuştur. Mevlânâ başta Selçuklu Sultanları ve hânedanın diğer mensupları olmak üzere zamanın Selçuklu yöneticileriyle çok yakın münasebetler kurmuştur. Hatta bazı hükümdar ve Selçuklu yöneticilerinin onun müridi olduğu da bilinmektedir. Bu münasebetler sayesinde hükümdar ve emîrler, Mevlânâ'nın sohbetlerinde bulunmuş, onun düşüncelerinden büyük nispette etkilenmiştir. Bu çalışma dönemin siyasî olayları çerçevesinde Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, IV. Rükneddin Kılıcarslan ve eşi Gumaç Hatun'un hayatı üzerinde durulduktan sonra Mevlânâ ile aralarındaki ilişkiler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: IV. Rükneddin Kılıcarslan, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Gumaç Hatun, Mevlevilik.

Rûmî's Relationships With The Turkey Saldjuq Sulṭān Rukn Al-Dīn Kīlīdj Arslan IV and His Wife Gomaç Khatun

Abstract

Djalāl al-Dīn Rūmī is one of the most important wise and sufi poets of Iranian literature. He was born in 1209 in Balkh. After receiving his first education from his father Bahā' al-Dīn Walad, known as Sulṭān al-'ulema', he continued his education in Aleppo and Damascus. After his father's death, he was seen as an heir by his disciples and acted as a muderris. Mawlawiyah is a sect established in Konya in the 13th century, the foundation of which is based on the ideas of Rūmī. The Mawlawiyya, which consists of Şūfistic interpretations, has been formed around the views and thoughts of Rūmī. He contacted very close relations with the Saldjuq rulers of the time, especially the Saldjuqid Sulṭāns and other members of the dynasty. It is even known that some sovereign and Saldjuq rulers were his disciples. Thanks to these relations, the sovereigns and amīrs were found in the religious conversations of Rūmī and were greatly influenced by his thoughts. Within the framework of the political events of the period, this study will focus on the life of Rūmī, Rukn al-Dīn Kīlīdj Arslan IV and his wife Gomaç Khatun and their relations with Rūmī.

Keywords: Rukn al-Dīn Kīlīdj Arslan IV, Djalāl al-Dīn Rūmī, Gomaç Khatun, Mawlawiyya.

* Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Çağ Tarihi Anabilim Dalı. Orcid No: 0000-0002-7150-2687, e-mail: sedat.sayin@bahcesehir.k12.tr.

Giriş

Mutasavvıf ve düşünür Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, 1209 yılında Horasan'a bağlı Belh şehrinde doğmuştur. Babası, dönemin tanınmış İslâm âlimlerinden biri olan Bahâeddin Veled (ö. 628/1224), annesi ise Mümine Hatun'dur (ö. 621/1224). Mevlânâ ve ailesi siyasi nedenlerden ve Moğol istilasından dolayı 1207 veya 1213 yılında Belh'den ayrılmışlardır. Mevlânâ ve ailesi Nişâbur'a oradan ise Bağdat, Kûfe, Mekke daha sonrada Şam, Malatya, Erzincan, Sivas, Kayseri, Niğde yolu ile Lârende'ye (Karaman) gitmiş ve daha sonra Konya'ya yerleşmişlerdir. Dönemin ileri gelen âlimlerinden dersler alarak iyi derecede Farsça ve Arapça öğrenmiştir.¹

Mevlânâ ilk evliliğini 1226 yılında Gevher Hatun ile yapmıştır. Bu izdivaçtan Sultan Veled ile Alâeddin dünyaya gelmiştir. Mevlânâ, ikinci evliliğini Kerra Hatun ile yapmış ve bu evlilikten Muzarefeddin Emir, Alim Çelebi ve Melike Hatun isimli üç tane çocuğu olmuştur. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat (salt. 1220-1237) Bahâeddin Veled'in Konya'ya gelmesini istemiş, Bahâeddin Veled oğlu Mevlânâ ile birlikte Konya'ya gelmiştir. Selçuklu Sultanı tarafından Bahâeddin Veled'e müderrislik görevi verilmiş ve 1231 yılında Bahâeddin Veled ölünce Mevlânâ babasının yerine müderrislik yapmıştır. Mevlânâ Mevlevîliğin müessisi olmuş ve binlerce kişi onun müridi sıfatını taşımıştır.²

Mevlânâ, Türkiye Selçuklu Devletinin son döneminde yaşamış, dönemin sultanları, melikleri, emîrleri ve eşleriyle yakın ilişkiler kurmuştur. 1243'te yapılan Köseadağ Savaşından sonra hükümdar olan II. İzzeddin Keykavus (salt. 1246-1262) ve IV. Rükneddin Kılıcarşan'ın çocuk yaşta olmalarından dolayı Mevlânâ'nın ve sultanlarla olan ilişkileri emîrler üzerinden kurulmuştur. Bu emîrlerin en önemlileri Şemseddin İsfahanî ve Muineddin Süleyman Pervanedir. Mevlânâ Selçuklu hükümdarlarının yanı sıra onların aileleriyle de dostluk bağı kurmuştur. Gıyâseddin Keyhüsrev'in eşi Gürcü Hatun sonradan Müslüman olmuş, âlim ve dervişlerle, özellikle Mevlânâ Celâleddin ile yakın münasebetlerde bulunmuştur. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, IV. Rükneddin Kılıcarşan ve eşi Gumaç Hatun ile yaşadığı dönemin siyasî olayları çerçevesinde teması bulunmaktadır.³

IV. Rükneddin Kılıcarşan'ın Hayatı, Mevlânâ ile ilişkisi

IV. Rükneddin Kılıcarşan 1237 veya 1240'da dünyaya gelmiş, babası II. Gıyâseddin Keyhusrev (salt. 1237-1246), annesi ise Rum kökenli bir cârîyedir. II. Gıyâseddin Keyhusrev öldüğü zaman II. İzzeddin Keykâvus, Selçuklu tahtına çıkarılmış, kardeşleri IV. Rükneddin Kılıcarşan ile II. Alâeddin Keykubad (salt. 1249-1254) ise tahtın yanındaki kürsülere oturtulmuştur.⁴

1246 yılında Moğol hükümdarı Güyük Han'ın (salt. 1246-1248) kağanlık merasimine II. İzzeddin Keykâvus davet edilmiş, ancak o yerine kardeşi IV. Kılıcarşan'ı göndermiştir. Moğolistan'daki Karakorum'a giden IV. Rükneddin Kılıcarşan, i Güyük Han tarafından kendisine verilen saltanat yarlığı ve 2000 kişilik askeri birlikle iki yıl sonra Anadolu'ya dönmüştür. IV. Rükneddin Kılıcarşan

¹ Ahmed Eflâkî, *Menâkibu'l-ârifîn*, İntişârât-i Donyâyi Ketâb, Tahran 1362 hş., s. 14-15; Sultan Veled, *Velednâme* (nşr. Celâl Humâî), Çâphâne-yi Stâre-yi Kum, Tahran 1376 hş., s. 23; Devletşah Semerkandî, *Tezkiretu's-şu'arâ*, *İntişârât-i Esâtîr*, Tahran 1382 hş., s. 192; Ahmet Güzel, "Mevlânâ'nın Çağına ve Çağımıza Tesirleri", *İstem*, Yıl:5, Sayı:10, 2007, s.171-192; Esengül Uzunoglu Sayın, "Mevlânâ ve Bir Gazelinin İncelemesi", *II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, Nevşehir 2019, s. 1089; ; Özkan Dayı, "Ahilik İçin Önemli Bir Eser Olan Menâkibu'l-Ârifîn'de Adı Geçen Ahiler ve Ahilik", *4. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, Kırşehir 2018, s. 619; Özkan Dayı, "Moğol İstilas ve İran'da Edebî Göç", *1. Uluslararası Göç ve Kültür Sempozyumu*, Amasya 2016, s. 20.

² Eflâkî, *Menâkibu'l-ârifîn*, s. 26; İbrahim Agah Çubukçu, "Mevlâna ve Felsefesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26 (1), Ankara 1984, s. 97-118; Adnan Karaismailoğlu-Derya Örs, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 21; Uzunoglu Sayın, "Mevlânâ", s. 1090.

³ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2014, Sayı: 36, s. 117.

⁴ Faruk Sümer, "Kılıcarşan IV", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 25, Ankara 2002, s. 404.

1249 yılında Sivas'ta hükümdarlığını ilân etmiş, Erzincan, Âmid (Diyarbakir), Malatya, Harput ve Kayseri'de de hükümdar olarak tanınmıştır.⁵

İzzettin Keykâvus'un veziri Celâleddin Karatay,⁶ üç kardeşin tahta birlikte oturmasını istemiş ve bu isteğini IV. Kılıcarslan'a kabul ettirmek için sultanın yakın adamlarından biri olan Cemâleddin Hotenî'den onu ikna etmesini istemiştir. Ancak Sultan emîrlerin sözlerine uyararak abisi II. İzzeddin Keykâvus ile birlikte hükümdar olma fikrini kabul etmemiş ve gerekirse kardeşiyle savaşmayı göze alarak, Aksaray'a gelmiştir. II. İzzeddin Keykâvus'un ordusu da IV. Kılıcarslan'a saldırmışlardır. Aksaray'ın batısında bulunan Sultan Hanı yakınlarında meydana gelen bu savaşta IV. Kılıcarslan beklemediği bir yenilgi almış, sığındığı bir tepede yakın adamlarıyla birlikte yakalanmıştır. IV. Kılıcarslan 14 Haziran 1249 yılında ağabeyi II. İzzeddin Keykâvus'un yanına getirilmiştir. II. İzzettin Keykâvus kardeşini iyi karşılamış ve onunla birlikte Konya'ya dönmüştür. IV. Kılıcarslan, II. İzzeddin Keykâvus ve II. Alaeddin Keykubad'la beraber tahta oturtulmuştur.⁷

II. Alâeddin Keykubad ölünce IV. Kılıcarslan ile II. İzzettin Keykâvus'un arası açılmıştır. Kendisini koruyacaklarını bildiren Develi ve Kayseri subaşlarıyla buluşan IV. Kılıcarslan 1254 yılında Kayseri'de tahta çıkmıştır. II. İzzeddin Keykâvus tekrar bir karışıklık çıkmasını istememiş ve bu sebepten dolayı Sadreddin Konevî ile Şeyh Hümâmeddin'i Aksaray'a IV. Kılıcarslan'ın yanına göndermiştir. IV. Kılıcarslan'dan Âmid, Malatya, Elâzığ, Sivas'ı almasını ve mücadeleden vazgeçmesini istemiştir. Ancak IV. Kılıcarslan ve taraftarları Kayseri kadısı Celâleddin Habib'i II. İzzeddin Keykâvus'a yollayarak Kayseri, Kırşehir gibi şehirlerinin de IV. Kılıcarslan'a verilmesini talep etmişlerdir. Bu teklifi kabul etmeyen II. İzzeddin Keykâvus ve IV. Kılıcarslan'ın orduları Kayseri civarında bulunan Ahmed Hisarı yakınlarında karşılaşmışlardır. Bu mücadeleyi kazanan II. İzzeddin Keykâvus olmuştur. II. İzzeddin Keykâvus bu mücadele sonucunda yakalanan kardeşine yine iyi davranmış ve ona Amasya'da oturmasını emretmiştir.⁸

14 Ekim 1256 tarihindeki Sultan Hanı Savaş'ında Baycu'ya yenilen II. İzzeddin Keykâvus Antalya'ya, oradan da Lâdik (Denizli) yöresine kaçmıştır. Bu olay üzerine 5 Mart 1257'de IV. Kılıcarslan tek başına Selçuklu tahtına geçirilmiştir.⁹

IV. Kılıcarslan, Baycu'nun Anadolu'yu terk etmek üzere olduğunu öğrenen II. İzzeddin Keykâvus'un Konya'ya hareket ettiğini öğrenmiş, Konya'dan ayrılıp Kayseri'ye gitmiştir. II. İzzeddin Keykâvus 1 Mayıs 1257'de Konya'ya gelmiş, kumandanı Ali Bahadır'ı IV. Kılıcarslan'ın üzerine göndermiştir. Ona karşı koyamayacağını bilen IV. Kılıcarslan veziri Muînüddin Süleyman Pervâne ile Tokat'a gelmiş, oradan da Hülâgû'nun yanına İran'a gitmiştir. Moğol hükümdarı Hülâgû'dan sultanlık yarlığını aldığı zaman Anadolu'ya yönelmiştir. IV. Kılıcarslan, her ne kadar Moğol noyanlarının yardımını alsa da II. İzzeddin Keykâvus'a karşı tekrar başarılı olamamıştır.¹⁰

1258 yılında Moğol Hakanı Selçuklu ülkesinin IV. Kılıcarslan ile II. İzzeddin Keykâvus arasında bölünmesini istemiştir. II. İzzeddin Keykâvus bu isteğe razı olmak zorunda kalmış ve antlaşma neticesinde Kızılırmak'ın doğusundaki yerler IV. Kılıcarslan'a verilmiş ve IV. Kılıcarslan'ın

⁵ Sümer, "Kılıcarslan IV", s. 405; Mehmet Suat Bal, "Türkiye Selçuklu Devleti Tarihinde Bir Dönüm Noktası; II. İzzeddin Keykâvus Dönemi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 38, Ankara 2005, s. 239-258.

⁶ Celâleddin Karatay, Anadolu Selçuklularında tanınmış bir devlet adamıdır. Daha geniş bilgi için bkz: Aydın Taneri "Celâleddin Karatay", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 7, İstanbul 1993, s. 251-252.

⁷ Kerîmüddin Aksarayı, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 37; Murat Serdar, Murat Hanar, "Moğol Hâkimiyeti Sırasında Ermenek ve Çevresinde Yaşanan Siyasî ve Sosyal Gelişmeler (1277 – 1292)", *Ermenek Araştırmaları I*, (Ed. Hüseyin Muşmal, vd.), Palet Yayınları, Konya 2018, s.240.

⁸ Kansu Ekici, *Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246–1266)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Isparta 2015, s. 62-63.

⁹ Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi: Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 182.

¹⁰ Ekici, *Anadolu Selçuklu*, s. 62-63; Murat Serdar, "Malazgirt Zaferi Sonrası Anadolu'nun Fethinde Tokat'ın Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi", *İlk çağlardan Günümüze jeostratejik ve Jeopolitik Açısından Karadeniz*, Akçağ Yayınları, Ankara 2018, s.131-132.

vezirliğine Muînüddin Pervâne getirilmiştir. Muînüddin Pervâne, II. İzzeddin Keykâvus'u tasfiye edip devleti istediği şekilde yönetmeyi düşünmüştür.¹¹

Sinop'un fethinden sonra (1262) gücü artan Muînüddin Pervâne, IV. Kılıcarşan'dan Sinop'un kendisine verilmesini istemiştir. IV. Kılıcarşan, Muînüddin Pervâne ile mücadele edemeyeceğini anlamış ve Muînüddin Pervâne'nin istediği yerine getirmiştir. Ancak Muînüddin Pervâne, IV. Kılıcarşan'ı ortadan kaldırmak için Moğollar'a IV. Kılıcarşan'ın Memlûklular ile bir ittifak yaptığını söylemiştir. Muînüddin Pervâne'in sözlerine inanan Moğollar, IV. Kılıcarşan'ın Aksaray'da öldürülmesini kararlaştırmıştır. Konya'da bulunan sultan Aksaray'a çağrılarak, burada verilen bir ziyafette öldürülmüştür. Bu olay halktan gizli tutulmuş, sultanın içkiden dolayı öldüğü ilân edilmiştir. Muînüddin Pervâne IV. Kılıcarşan'ın kişisel eşyalarını Moğol hükümdarı Abaka Han'a (salt. 1265-1282) göndermiştir.¹²

IV. Kılıcarşan Aksaray'a bir davete çağrılmış, Mevlânâ ise sultana oraya gitmemesini söylemiştir. Ancak IV. Kılıcarşan Moğolların baskısından dolayı gitmek zorunda kalmış ve oraya gittiğinde pusuya düşürülerek öldürülmüştür. Mevlânâ bu elim hadise üzerine aşağıdaki şiiri yazmış ve meydana gelen olayları dizeleriyile ifade etmiştir:¹³

ن گ ف تمت مرو آن جا که آشنات منم
این سراب ف نا چشمه حیات منمدر
وگربه چشم روی صد هزار سال ز من
به عاقبت به من آیی که من تهات منم
ن گ ف تمت که به ن قش جهان مشوراضی
که ن قش بند سراپ رده رضات منم
ن گ ف تمت که منم بد حر و تو ی کی ماهی
مرو به خشک که در ی ای با صد فات منم
ن گ ف تمت که چو مرغان به سوی دام مرو
قدرت پرواز و پر و پات منم بیا که
ن گ ف تمت که تورا ره ز نند و سرد ک نند
که آتش و ت بش و گ رمی هوات منم
هلی زشت در تو نه نند ن گ ف تمت که صد فت
که گم کنی که سر چشمه صد فات منم
ن گ ف تمت که مگو کار بنده از چه جهت
جهات منم نظام گ یرد خلاق بی
اگر چراغ دلی دان که راه خانه ک جاست
منم ک دخدات که دان صد ف تی خدا و گ ر¹⁴

Sana oraya gitme demedim mi, seni tanıyan yalnız benim demedim mi? Şu yokluk serabında hayat çeşmesi benim ancak.

Kızsan da bin yıllık yola gitsen de sonunda yine bana gelirsin, varacağın yer benim ancak.

¹¹ Aksarayı, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 37.

¹² Murat Serdar, "12. ve 13. Yüzyıllarda Tokat'ın Temel Özellikleri", *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, C. I, Tokat 2014, s.640-643; Hacıgökmen, *Mevlâna Celaleddin-i Rumî'nin*, s.130-131.

¹³ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri* (Çev: Tahsin Yazıcı), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 166-167.

¹⁴ Mevlânâ Celaleddin-i Rumî, *Divân-ı Kebîr II* (Kulliyât-i Şems-i Tebrizî), (tsh. Tevfik H. Subhânî), *Encumen-i Âsâr u Mefâhir-i Ferhengî*, Tahran 1389 hş., s. 391

Sana dünya hayallerine, dünya şekillerine razı olma demedim mi? Senin razı olacağın otağın şekillerini düzen benim ancak.

Sana ben bir denizim demedim mi sen bir balıksın demedim mi? Karaya kuru yerlere gitme sakın senin duru denizin benim ancak.

Sana Kuşlar gibi tuzağa gitme demedim mi? Gel ki kanatlarına uçuş gücünü veren benim ancak.

Demedim mi yol kesenler var, seni soğuturlar, havadaki ateş de ısı da benim ancak.

Kötü huylar edinarsın demedim mi? Beni kaybedersin, aslında senin saf kaynağın benim ancak.

Kulun işi gücü nasıl düzene girer acaba deme demedim mi sana? Sebepsiz, amaçsız yaratıcı benim ancak.

Bil bakalım gönlünde bir ışık varsa, evin yolu nerde? Eğer Tanrı huyluyun ev sahibin benim ancak bil.

Söyle, sana bunları hep demedim mi?

IV. Kılıcarslan ile Mevlânâ Celalettin Rûmî'nin arası çok iyidir. IV. Kılıcarslan Mevlânâ'yı sarayına davet etmiş, fikirlerini almış ve hürmet edip sohbetlerine katılmıştır. Fakat bir sohbette Mevlânâ'ya karşı yanlış bir söz söyleyerek onu üzümüştür. Türkmen şeyhlerinden Baba Marendi'yi kendisine baba edindiğini söylemiş, Mevlânâ da “*Sen kendine baba buldun ise biz de bir evlat buluruz.*” diyerek oradan ayrılmıştır. Bu olaydan sonra IV. Kılıcarslan üzülmüş ve boşluğa düşmüştür.¹⁵

Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled *Dîvân*'ında IV. Rükneddin Kılıcarslan ile arasındaki ilişkiyi ve IV. Rükneddin Kılıcarslan'ın oğlu olması hasabıyla kutlama ve methiyelerini şu şekilde ifade etmektedir:

Ey şah oğlun mübarek olsun; bahtı açık, başarılı ve mübarek olsun.

Büyük denizden vücuda geldi; seçilmiş inci mübarek olsun.

Bizim şehzademiz melek huyludur; bütün insanlara mübarek olsun.

Onun ömrü uzun olsun babasının himayesinde mübarek olsun.

O gün gibi yüz, gece gibi zülüf, akşam ve sabah için mübarek olsun.

Bizim şahımız şahlar şahıdır;

Şahların üstünde han ve kaan gibidir.

Yeni doğan ki ömrü uzun olsun, devletlidir, malı ve mülkü çoktur, naz ve nimet içindedir.

Ona her gün her zaman muradına uygun yeni bir kapı açılır devlete doğru.

Onun saadet çengi, saygı ve neşe içinde kıyamete kadar hep çalar.

Mülk ve saltanat kisvesinde, güzellikte ve zarafette Taraz (güzelleri) gibidir.

Bizim şahımız gibi oda padişahlar arasında yiğittir, tektir, başı diktir.

Ey senin değerinin benzeri olmayan (öbür) dünyada

Binlerce gökyüzünden ve felekten daha üstün olsun.

Ruhlar aleminde cennetlerin yüce tahtında oturan temiz cansın sen.

Burada şekil dünyasının şahı, orada ebedi saltanatın padişahısın.

Her ne kadar şeklen yeryüzüne aitsen de ruh ve mana bakımından gökyüzündensin.

Otağ gibi olan bu beden senin gölgendir. Sen eşsiz otağın gölgesindesin.

Len terani (Beni asla göremezsin) nidası olmadan Tanrı ile buluşup görüşesin sen.

Ey Tanrı'yı bilen Bilge Şah!

Senin temiz ve basiretli bir gönlün ve canın var.

¹⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat Yayınları, Ankara 2018, s. 531-532; Hacıgökmen, *Mevlânâ Celalettin-i Rumî'nin*, s. 130.

Ey lütuf madeni, nurlar ocağı, bütün hürlerin büyük denizi!
Senin temiz göğsünde pınar gibi surlar denizin suyu kaynıyor.
Onun kaynayışı hangi taraftadır? Hep bu tarafa bak.
Mademki sonunda dost o olacak, öyleyse öğret ona; çünkü odur sevgili.
Sen mana şarabından iç; sen Hay ve Cebbar'ın cemalini gör.
Âlemin aslanı sultan Kılıcarslan!
*Dünyanın ve dinin büyük direği...*¹⁶

Mevlânâ'nın, IV. Rükneddin Kılıcarslan'a göndermiş olduğu bir mektuba rastlamak mümkün olmamıştır. Bu tarihlerde sürgünde olan II. İzzeddin Keykavus'a bile mektup göndermiş olan Mevlânâ, IV. Rükneddin Kılıcarslan'a mektup göndermemesinin sebebi, Mevlânâ ile Muineddin Pervane arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. Nitekim IV. Rükneddin Kılıcarslan döneminde devletin kontrolü Muineddin Pervane'nin elinde bulunmaktadır. Mevlânâ Celâleddin'in Pervane'ye gönderdiği 25 mektup bulunmaktadır. Yazılan risalelerin sayısı da Selçuklu devlet idaresinin mahiyetini ve Pervane'nin devlet yönetimindeki kudretini ortaya koymaktadır.¹⁷

Gumaç Hatun'un Hayatı, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ile Münasebeti

XIII. Yüzyılda yaşayan Gumaç Hatun, IV. Rükneddin Kılıcarslan'ın eşi¹⁸ III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in (salt. 1266-1282) annesidir. Tokatlı'dır.¹⁹ Gumaç Hatun, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin tanışı ve onun müridesi olmuştur. Gumaç Hatun'un ismine bazı kaynaklarda Melike ve Sâide olarak da rastlanmaktadır.²⁰

Gumaç Hatun, II. Mesud (salt. 1282-1308) döneminde torunlarının saltanat mücadelesinde yer almalarını istediği için Karamanoğlu Güneri Bey ve Eşrefoğlu Halil Bey ile ittifak kurmuştur. II. Mesud Konya'yı terk edince Gumaç Hatun'un torunlarını tahta geçirmesine zemin hazırlamıştır. Gumaç Hatun, Türkmen beylerinden aldığı destekle, torunlarını Konya'da tahta oturtmuştur. Ancak Argun Han tarafından torunları tahttan indirilmiş ve kafaları kesilerek Türkmen beylerine gönderilmiştir. Bu olay neticesinde Gumaç Hatun ise Argun Han tarafından Sivrihisar'a gönderilmiştir. Bu gelişmeler Gumaç Hatun'un siyasete girdiğini göstermektedir.²¹

Gumaç Hatun'un ölüm tarihi belli değildir. Onun kendi adına yaptırdığı Gumaç Hatun Türbesi Konya'nın Kalendarhâne mahallesi Musallâ Mezarlığı içinde yer almaktadır. Bir Selçuklu türbesi niteliğinde olan bu yapıya Kız Kulesi denilmekteydi. Türbenin üzerinde herhangi bir tarih yazmaması türbenin inşa tarihi hakkında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ancak bu türbenin tahminen XIII. yüzyılın sonlarında yapıldığı söylenebilir. Türbe günümüze ulaşmamıştır.²²

Eflâkî *Menâkıbu'l-Ârifîn* (Ariflerin Menkıbeleri) adlı eserde Gumaç Hatun'dan bir bölümde şöyle bahsetmektedir:

"Gumaç Hatun bir gün hısım ve akrabaları bütün bayanlarla birlikte evlerinde otururken, birdenbire Mevlânâ içeri girerek oturdukları evden hemen çıkmalarını buyurmuş, bunun üzerine hepsi koşarak dışarı çıkmış ve dışarı çıktıktan sonra, sofanın kemeri yıkılmıştır. Ardından da Gumaç Hatun,

¹⁶ Veyis Değirmençay, *Sultan Veled Divanı*, Demavend Yayınları, İstanbul 2016, s. 567.

¹⁷ Hacıgökmen, *Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin*, s. 130.

¹⁸ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 361; Değirmençay, *Sultan Veled Divanı*, s. XV; Ayşegül Bekmez, *Anadolu Selçuklu Döneminde Kadınların Mimari Etkinlikleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van 2016, s. 91.

¹⁹ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 361; Bekmez, *Anadolu Selçuklu*, s. 91.

²⁰ Bekmez, *Anadolu Selçuklu*, s. 92.

²¹ Muharrem Kesik, II.Mesud, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 29, Ankara 2004, s. 342-344; Gülay Dertli, *Anadolu Selçuklularında Hanedan Evlilikleri*, Karabük Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014, s. 29-33 Bekmez, *Anadolu Selçuklu*, s. 92

²² Ara Altun, Gömaç "Hatun Türbesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.XIV, 1996, s. 149.

Mevlânâ'nın ayaklarına kapanmış, ihtiyacı olanlara sadakalar vermiş ve bunun şükranesi olarak yedi bin direm-i Sultaniyi de arkadaşlarına göndermiştir.”²³

Menâkıbu'l-Ârifin'deki başka bir bölümde ise:

“Selçuklu kadılarından Kemâleddin'i Kabi Mevlânâ'ya mürit olmak amacıyla Mevlânâ'ya sema vermeye karar verir. Bunun içinde gelen misafirlere ikram etmek için şeker satın almak ister. Ancak şeker almaya gönderdiği kişiler Konya da 30 zembil halis nebat şekerinden fazla bir şey bulamazlar. Bunun üzerine o, sultanın karısı Tokatlı Gumaç Hatun'un yanına gidip durumu anlatır. Gumaç Hatun 10 zembil nebat şeker verir. Kemâleddin-i Kabi o topluluğun ihtiyacı olan bu kadar şerbeti nasıl karşılayacağını düşünmeye başlar. O bu düşüncede iken Mevlânâ kapıdan içeri girer ve “Kemâleddin daha fazla misafirler gelince şerbetin yetmesi için suyu artırırısın.”²⁴

Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled, Gumaç Hatun'dan şöyle bahsetmektedir:

گوماچ خاتون را ز ما ای ترجمان خدمت رسان
بر آستانش سر بنه چون بندگان سجده کنان
از من سلامش در رسان وانگه بگویش بی زبان
هستی چو گلشن در زمین گشتی چو مه بر آسمان²⁵

Ey tercüman! Secde eden kullar gibi Gumaç Hatun'un eşliğine baş koy;

Bizim hizmetimizi arz et.

Benden selam söyle ona, sonra da hâl diliyle de:

*“Sen yeryüzünde gül bahçesiydin; gökyüzünde ay oldun”.*²⁶

Bu bilgilerden ve anlatılanlardan yola çıkarak Mevlânâ'nın Gumaç Hatun ile tanıştığı ve onu müridesi olarak kabul ettiği ve aralarında bir gönül bağı olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Sonuç

Mevlânâ kendisine danışan Selçuklu hanedanından her kişiye yardımcı olmak için çalışmıştır. Onun yaptığı bu davranış, yaşadığı devrin çoğu kaynağında rastlamak mümkündür. Köseadağ Savaşı sonrası tahta çıkan II. İzzeddin Keykavus ve IV. Rükneddin Kılıcarşan çocuk olmalarından mütevellit Mevlânâ ile münasebetleri emîrlere aracılığıyla sağlanmıştır ki bu emîrlere, Şemseddin İsfahanî ve Muineddin Süleyman Pervanedir.

IV. Kılıcarşan, Mevlânâ Celâleddin ve Türkmen babaları ile sıkı münasebetlerde bulunmuş, sarayına Mevlânâ ve devlet adamlarını davet etmiş, onlarla sohbet etmiştir. Mevlânâ, IV. Rükneddin Kılıcarşan'ın kendine Baba Merendi'yi şeyh edindiğinde ona gönül koyduğu bilinmektedir. Hâce Mecdü'd-din Merendi'nin Moğollar'a karşı tavrı göz önüne alındığında Mevlânâ Celâleddin'in Moğol yanlısı olmadığı açıkça görülmektedir.

Mevlânâ ile Selçuklu hânedanı mensupları arasında yakın ilişki içinde bulunmuştur. Mevlânâ sağlığında herhangi bir tarikat kurmasına rağmen ona Konya'da dönemin devlet adamları tarafından büyük sevgi, saygı gösterilmiş ve itibar verilmiştir. Anadolu'ya hâricîten yeni gelmiş biri olarak vatan edindiği bu topraklara yerleşmek isteyen kendisinin en büyük desteği dönemin siyasî iktidarında araması kadar doğal bir şey yoktur. Nitekim bu karşılıklı ilişki ilk olarak Mevlânâ'nın babası zamanında başlamıştır. Ahmet Eflâki'nin *Menâkıbu'l-Arifin*'i, Mevlânâ'nın, yaşadığı dönemde devletin ileri gelenlerine yazdığı mektuplar, onun Selçuklu otoritesiyle olan ilişkisini ayrıntılı bir şekilde sunan eşsiz bir kaynaktır.

²³ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 543; Bekmez, *Anadolu Selçuklu*, s. 91.

²⁴ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 361; Bekmez, *Anadolu Selçuklu*, s. 91.

²⁵ Veled, *Velednâme*, s. 491/4-5.

²⁶ Değirmençay, *Sultan Veled Divanı*, s. 553.

Kaynakça

- Aksarayi, Kerîmüddin, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- Altun, Ara, Gömaç “Hatun Türbesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.XIV, İstanbul 1996, s. 149.
- Bal, Mehmet Suat, “Türkiye Selçuklu Devleti Tarihinde Bir Dönüm Noktası; II. İzzeddin Keykâvus Dönemi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 38, Ankara 2005, s. 239-258.
- Bekmez, Ayşegül, *Anadolu Selçuklu Döneminde Kadınların Mimari Etkinlikleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van 2016.
- Çubukçu, İbrahim Agah, “Mevlânâ ve Felsefesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26 (1), Ankara 1984, s. 97-118.
- Dayı, Özkan, “Ahîlik İçin Önemli Bir Eser Olan Menâkibu'l-‘Ârifîn’de Adı Geçen Ahîler ve Ahîlik”, *4. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, Kırşehir 2018.
- _____, “Moğol İstilas ve İran’da Edebî Göç”, *1. Uluslararası Göç ve Kültür Sempozyumu*, Amasya 2016.
- Değirmençay, Veyis, *Sultan Veled Divanı*, Demavend Yayınları, İstanbul 2016.
- Dertli, Gülay, *Anadolu Selçuklularında Hanedan Evlilikleri*, Karabük Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük 2014.
- Eflâkî, Ahmed, *Menâkibu'l-ârifîn*, İntişârât-i Donyâyi Ketâb, Tahran 1362 hş.
- Eflaki, Ahmet, *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çev: Tahsin Yazıcı), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Ekici, Kansu, *Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246–1266)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Isparta 2015.
- Güzel, Ahmet, “Mevlânâ’nın Çağına ve Çağımıza Tesirleri”, *İstem*, Yıl:5, Sayı:10, 2007, s.171 – 192.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali, “Mevlâna Celaleddin-i Rumî’nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2014, Sayı: 36, s. 117.
- Karaismailoğlu, Adnan – Örs, Derya, *Mesnevî-i Ma’nevî*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- Kesik, Muharrem , “II. Mesud”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 29, Ankara 2004, s. 342-344.
- Rumî, Mevlânâ Celaleddîn, *Divân-ı Kebîr I-II* (Kulliyât-i Şems-i Tebrîzî), (tsh. Tevfik H. Subhânî), Encumen-i Âsâr u Mefâhîr-i Ferhengî, Tahran 1389 hş.
- Semerkindî, Devletşah, *Tezkiretu’ş-şu’arâ, İntişârât-i Esâtîr*, Tahran 1382 hş.
- Serdar, Murat, “12. ve 13. Yüzyıllarda Tokat’ın Temel Özellikleri”, *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, C. I, Tokat 2014, s. 633-653.
- _____, “Malazgirt Zaferi Sonrası Anadolu'nun Fethinde Tokat'ın Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi”, *İlk çağlardan Günümüze jeostratejik ve Jeopolitik Açından Karadeniz*, Akçağ Yayınları, Ankara 2018, s.121-134.
- Serdar, Murat, Hanar, Murat, “Moğol Hâkimiyeti Sırasında Ermenek ve Çevresinde Yaşanan Siyasî ve Sosyal Gelişmeler (1277 – 1292)”, *Ermenek Araştırmaları I*, (Ed. Hüseyin Muşmal, Erol Yüksel, Mehmet Ali Kıpır), Palet Yayınları, Konya 2018, s. 237-250.
- Sevim, Ali-Yücel, Yaşar, *Türkiye Tarihi: Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- Sümer, Faruk, “Kılıçarslan IV”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 25, Ankara 2002, s. 404-405.
- Taneri, Aydın “Celâleddin Karatay”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 7, İstanbul 1993, s. 251-252.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat Yayınları, Ankara 2018.
- Uzunoğlu Sayın, Esengül, “Mevlânâ ve Bir Gazelinin İncelemesi”, II. *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, Nevşehir 2019.

Veled, Sultan, *Velednâme* (tsh. Celâl Humâî), Çâphâne-yi Stâre-yi Kum, Tahran 1376 hş.